

УДК 347.626.6

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-12-29-34

Кучеренко Олексій Миколайович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

e-mail: kucherenko-aleksus@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3339-693X>

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА МАЙНО, ПРИДБАНЕ У ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Стаття присвячена дослідженню актуального питання встановлення права власності на майно, придбане у фактичних шлюбних відносинах. Окреслено передумови визнання фактичних шлюбних відносин як окремого інституту сімейного та цивільного права. Вивчено основні підходи до розуміння статусу партнерів, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Визначено прогалини національного законодавства та недосконалість окремих правових норм, що зумовлюють актуальність наукового пошуку до розв'язання цієї проблеми. Встановлено особливості норм українського цивільного законодавства щодо врегулювання досліджуваної проблематики. Наголошено, що право спільної власності на майно, набуте у фактичних шлюбних відносинах, не виникає автоматично, подібно до виникнення права спільної власності законного подружжя, на підставі самого факту реєстрації шлюбу, а встановлюється за передбаченими у чинному цивільному законодавстві підставами. Вивчено особливості визнання права власності на майно, придбане партнерами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах за законодавством США. Акцентовано увагу, що американське прецедентне право базується на тому, що повнолітні громадяни, які добровільно спільно проживають і перебувають у шлюбних відносинах, так само компетентні, як і інші особи, укладати контракти, які забезпечують повагу до їхніх заробітків та майнових прав.

Ключові слова: фактичні шлюбні відносини, право власності, сім'я, шлюб, цивільні угоди, спільне проживання.

Kucherenko O. OWNERSHIP PROPERTY ACQUIRED IN ACTUAL MARRIAGE RELATIONS: WORLD EXPERIENCE AND UKRAINIAN PRACTICE

The article is devoted to the study of the topical issue of establishing the right of ownership of property acquired in a de facto marital relationship. The preconditions for the recognition of de facto marital relations as a separate institution of family and civil law are outlined. The main approaches to understanding the status of partners in actual marital relationships are studied. Gaps in national legislation and imperfections in certain legal norms have been identified, which determine the relevance of scientific research to solve this problem. The peculiarities of the norms of the Ukrainian civil legislation concerning the settlement of the researched problems are established. It is emphasized that the right of joint ownership of property acquired in a de facto marital relationship does not arise automatically, like the right of joint ownership of a legal spouse, on the basis of the fact of marriage registration, but is established on the grounds of civil law. The peculiarities of recognizing the right of ownership of property acquired by partners who are in a de facto marital relationship under US law have been studied. It is emphasized that American case law is based on the fact that adult citizens who voluntarily live together and are in a marital relationship, as competent as others, to enter into contracts that ensure respect for their earnings and property rights.

Key words: de facto marriage, property rights, family, marriage, civil agreements, cohabitation.

Постановка проблеми. Однією з тенденцій шлюбно-сімейної сфери є збільшення кількості фактичних шлюбних відносин, тобто шлюбно-сімейних відносин чоловіка та жінки, які не зареєстровані у встановленому законом порядку. Відповідно до законодавства України, реалізуючи право на особисту свободу, кожна людина має право на створення сім'ї та проживання в ній. Форму створення сімейного союзу громадяни можуть обирати самостійно. Орієнтуючись на практику існування в розвинутих державах Європейського Союзу інституту фактичних шлюбних відносин, сімейні пари вважають таку тенденцію нормою та такою, що має право на існування. Враховуючи таку ситуацію, у прийнятому в 2002 році СК України положенням ст. 74 було врегульовано питання відносин осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. У зв'язку з цим в юридичному обігу частіше почали використовувати поняття «фактичний шлюб». У науковій літературі та коментарях до сімейного законодавства періодично аналізувались норми, що стосуються фактичних шлюбних відносин та правового статусу осіб, що виступають сторонами в цих відносинах. Хоча факт державної реєстрації шлюбу є необхідною та беззаперечною умовою виникнення подружніх стосунків, однак існування фактичних шлюбів недоцільно залишати поза сферою наукового дослідження.

У той же час окремі питання не знайшли належного нормативного закріплення. Зокрема, відсутність чіткого врегулювання питання права власності на майно, придбане у фактичних шлюбних відносинах. Саме тому недосконалість окремих правових норм зумовлює актуальність наукового пошуку до розв'язання цієї проблеми. Важливим у теоретичному ракурсі є проведення детального аналізу наукових положень з

урахуванням практики застосування норм сімейного права на снові зарубіжного досвіду та встановлення перспективних напрямків удосконалення національного законодавства в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні питання фактичних шлюбних відносин і, зокрема, статус та особливості регулювання майнових прав учасників таких правовідносин, є предметом розгляду багатьох вітчизняних науковців. Відтак, здобутками національної юридичної науки у цьому напрямі стали праці І. Апопій, І. Жилінкової, В. Махінчука, З. Ромовської, С. Фурси, Ю. Червоного та інших.

Мета статті полягає в детальному дослідженні особливостей національного правового регулювання питання права власності на майно, придбане у фактичних шлюбних відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавством України для майна, нажитого подружжям під час зареєстрованого шлюбу, передбачено спеціальний режим спільної сумісної власності подружжя, який передбачає, що майно, нажите подружжям під час шлюбу, є рівним незалежно від розміру вкладу кожного з них у його придбання, а також незалежно від того, ким із них придбано майно та на кого видано правостановлюючий документ, якщо шлюбним договором не передбачено інше.

Майнові відносини осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, на відміну законних подружжя, регулюються не сімейним законодавством, а нормами українського громадянського права. Відповідно, поки не доведено інше, майно, набуте у фактичних шлюбних відносинах, буде індивідуальною власністю. Загальна власність між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, може виникнути з передбачених цивільним законодавством підстав виникнення спільної власності (ст. 244, 245 Цивільного кодексу України). Виходячи з цього, право спільної власності на майно, набуте у фактичних шлюбних відносинах, не виникає автоматично, подібно до виникнення права спільної власності законного подружжя, на підставі самого факту реєстрації шлюбу, а встановлюється за передбаченими у чинному цивільному законодавстві підставами [13].

Поряд з тим, у більшості штатів США, так само як і в нашій країні, до відносин власності осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, спеціальні шлюбно-сімейні норми не застосовуються, а лежать у полі дії цивільного законодавства (civil action), на що неодноразово вказувалося в рішеннях судів [1]. Викладене дозволяє дійти висновку, що майнові відносини, що складаються особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, не регулюються спеціальними шлюбносімейними нормами, а право спільної власності на майно, набуте у фактичних шлюбних відносинах, виникає за загальними підставами, передбаченими цивільним законодавцем кожної країни.

Право спільної власності на майно, придбане у фактичних шлюбних відносинах, може виникнути, якщо особи є співвласниками такого майна.

Загальна власність виникає при вступі у власність двох або кількох осіб майна, яке не може бути поділено без зміни його призначення (неподільні речі) або не підлягає поділу в силу закону, за загальним підставам набуття права власності (наприклад, придбання майна виходячи з договору купівлі-продажу, міни, дарування чи іншої угоди) [11]. Загальна власність на ділене майно виникає у випадках, передбачених законом чи договором.

В Україні між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, може виникнути лише загальна пайова власність, оскільки цивільним законодавством встановлено закритий перелік випадків виникнення спільної власності. Спільне придбання майна особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, не є таким випадком. Виникнення спільної часткової власності підтверджується відповідними правостановлюючими документами, наприклад, договором купівлі-продажу, свідоцтвом про право власності, рішенням суду або іншими документами, що встановлюють, що власність є спільною. У правостановлюючих документах має бути визначено розмір часток, інакше частки передбачатимуться рівними.

На відміну від українського законодавства, у США особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, мають можливість набувати майно як у пайову, так і спільну власність. Причому норми загального права виходять з презумпції, що спільна власність є спільною, якщо немає очевидного наміру мати пайову, а законодавство штатів затвердило протилежну презумпцію: загальна власність є частковою, якщо немає очевидної ого наміру мати спільну власність [9]. Це правило є загальним і застосовується до будь-яких осіб, які набувають майно спільно. Безумовно, найбільшою мірою майнові права осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, захищені, коли обидві особи є власниками майна, набутого у фактичних шлюбних відносинах, що відображено у відповідних правостановлюючих документах. Складніше встановити право спільної власності на майно, нажите у фактичному шлюбному союзі, якщо власником майна є одна з таких осіб.

Найбільш повно у разі інтереси осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, забезпечуються за наявності письмової угоди, визначальною долю майна. Чинним російським законодавством спеціального виду угоди, спрямованої встановлення режиму спільного майна, крім шлюбного договору, не передусмотрено. У той самий час Цивільний кодекс України забороняє укладати договори, не названі у ньому. Так, особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, як власне та інші особи, можуть укладати між собою письмові угоди, відповідно до яких буде встановлено спільну пайову власність на один або кілька майнових об'єктів – як новопридбаних, так і вже наявних [13].

Однак предметом такої угоди мають бути конкретні майнові об'єкти. Врахувати ж усю масу майна, що придбається у фактичних шлюбних відносинах, у рамках одного разу укладеної угоди неможливо. Особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, змушені будуть на кожне новопридбане майно укладати нову угоду про встановлення спільної часткової власності або вносити зміни до вже існуючої угоди.

Шлюбний договір такої конкретизації не потребує, охоплюючи будь-яке майно, придбане під час законного шлюбу, якщо подружжям не обумовлено інше. Здається, що відсутність спеціальної угоди, якою особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, могли б встановити певний режим власності на майно, яке придбано або буде придбано у фактичних шлюбних відносинах, може негативно позначитися на майнових правах таких осіб, частково через низьку правову культуру українського суспільства, де в більшості населення відсутня інформація про те, за допомогою яких правових механізмів можна захистити свої майнові інтереси, перебуваючи у фактичних шлюбних відносинах.

Фіксуються випадки, коли навіть нотаріуси відмовляють у посвідченні договорів про встановлення пайової власності між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

А.В. Слепакова вважає, що слід офіційно роз'яснити судам, нотаріусам та органам, які здійснюють різного роду реєстрацію прав, що особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, мають право, як учасники спільної часткової власності, укладати між собою відповідні угоди [6].

У США особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, можуть врегулювати свої майнові відносини через укладання угоди, що визначає правовий режим майна, що купується («property or cohabitation agreement», «living-together contracts»). Форми та умови таких угод розробляються адвокатами, що спеціалізуються у цій галузі. Використовуючи такі угоди, особи можуть встановити певний режим власності на все або частину майна, яке буде придбано у фактичних шлюбних відносинах у рамках єдиної угоди. Для цього вони визначають коли така угода починає діяти і як довго триватиме. Однією з умов дійсності таких угод часто є намір людей жити разом. Настання деяких майнових наслідків може бути встановлене в договорі залежно від певних умов, наприклад, співмешканець може бути визнаний подружжям після 15 років спільного проживання, певні майнові права можуть бути пов'язані з народженням дитини [4].

Деякі українські вчені висловлюють думку про необхідність законодавчого закріплення в Україні спеціального договору, уклавши який, особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, могли б поширити на майно будь-який режим власності (спільної спільної, спільної часткової або роздільної власності) [4]. Зазначену точку зору не підтримуємо, оскільки вважаємо, що немає необхідності вводити спеціальний новий вид договору, у той час, коли в Сімейному кодексі України вже існує опрацьований правовий механізм – шлюбний договір, спрямований на регулювання майнових відносин, що складаються у шлюбі. Більш вдалою вважаємо точку зору, згідно з якою особам, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, необхідно надати можливість укладати шлюбний договір [7], що сприятливо позначилося б на захисті їх майнових прав, оскільки дозволило б встановлювати певний режим власності на майно, що купується, а також змогло б захистити становище особи, яка не бажає настання режиму спільної власності, за допомогою закріплення режиму роздільної власності. У зв'язку з тим обставиною, що фактичні шлюбні відносини не реєструються з їх виникнення, то шлюбний договір міг вступати в силу з моменту виникнення фактичних шлюбних відносин, встановленого судом.

Право спільної власності на майно, придбане у фактичних шлюбних відносинах, власником якого одна із осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, може бути встановлено у судовому порядку. У разі виникнення спору про поділ майна, нажитого у фактичних шлюбних відносинах, суд керується загальними положеннями цивільного законодавства про спільну часткову власність. Аналіз таких положень показав, що пайова власність в осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, може виникнути за наявності певних умов, а саме внесення сторонами відповідного вкладу у придбання спільного майна та наявності між ними угоди про придбання спірного майна у спільну пайову власність (угода про створення спільної часткової власності) [10].

В українських судах неоднозначно вирішується питання, у якій формі має бути укладено угоду про встановлення спільної часткової власності – письмової чи усної. В одних випадках суди відмовляють у задоволенні вимоги про визнання права спільної власності між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, посилаючись на відсутність письмової угоди про створення спільної власності [1]. В інших випадках суди, навпаки, задовольняють вимоги позивача про визнання права спільної часткової власності та за відсутності письмової угоди про створення спільної власності [1].

Розглянутий матеріал наочно демонструє, наскільки суперечливо вирішуються питання, що стосуються майнового стану осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Відбувається це внаслідок відсутності прямого законодавчого регулювання майнових відносин осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Ситуація, що склалася, породжує правову невизначеність і призводить до порушення таких важливих прав, як майнові права.

Підхід до правового визнання угод осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, було змінено Верховним судом штату Каліфорнія у справі *Marvin v. Marvin* (1976). Суд зазначив, що повнолітні громадяни, які добровільно спільно проживають і перебувають у шлюбних відносинах, так само

компетентні, як і інші особи, укладати контракти, які забезпечують повагу до їхніх заробітків та майнових прав. Угоди, укладені особами, які не перебувають у шлюбі, є недійсними лише в тому випадку і в тому обсязі, в якому вони ґрунтуються на очікуванні отримання сексуальних послуг [3].

У силу традиційного поділу договорів, останні можуть бути або явно виражене угоду («express contract»), як письмове, і усне, або подразумеваємо угоду («implied agreement»). Ця класифікація поширюється і угоди, укладені особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. За наявності письмової угоди таких осіб, суд встановлює загальну відповідність такої угоди нормам законодавства штату США. При відсутності ж письмової угоди осіб, які не перебувають у шлюбі, про долю спірного майна, суд встановлює наявність або усної угоди або, виходячи з поведінки сторін, встановлює наявність угоди («implied agreement») [3].

Широке застосування при розподілі майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, знайшло встановлення саме передбачуваних угод. Ці угоди мають місце тоді, коли у відсутності письмової чи усної угоди, сторона виконує дії, надає послуги за наявності обставин, що свідчать про очікування оплати за ці послуги, а друга сторона своїми діями показує, що очікує отримати це благо (послугу) [11].

Як приклад можна назвати такі обставини, які суд враховує при встановленні узгодженої угоди осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, про об'єднання майна, що купується: (1) є або були у сторін спільні фінансові механізми, такі як спільні ощадні та/або поточні рахунки; (2) чи подавали вони спільні податкові декларації; (3) чи поводитися вони як чоловік і дружина; (4) чи оплачували спільно побутові витрати; (5) чи вносили свій внесок у благоустрій та утримання спірного майна; (6) чи мають вони спільних дітей [2].

Розглянутий матеріал доводить, що наявність фактичних шлюбних відносин має значення при розподілі майна, набутого у фактичному шлюбному союзі, оскільки суд, встановлюючи наявність уявної угоди про об'єднання майна, ґрунтується на поведінці сторін, яка саме полягає в тому, що особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, поведуться як чоловік і дружина. Після встановлення такої угоди суд може справедливо поділити майно між ними. В Україні, як було зазначено раніше, суд при вирішенні спорів про поділ майна, набутого у фактичних шлюбних відносинах, не враховує та не встановлює стан осіб у фактичних шлюбних відносинах. Аналіз українських судових актів показав, що суди неодноразово і, по суті, правомірно вказують, що згідно з чинним цивільним законодавством спільне проживання без реєстрації шлюбу до зміни майнових відносин сторін, без належних доказів створення спільного майна, не приводить [4]. Фактичні шлюбні відносини, що існували навіть протягом тривалого часу, не є підставою виникнення права спільної власності та не породжують право спільної власності на майно. Викладене призводить до висновку, що в Україні визнання в суді права спільної власності на майно, набуто у фактичних шлюбних відносинах, не відрізняється від визнання права спільної власності інших осіб, які не перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Здається, що з такому підході не враховується специфіка, властива фактичним шлюбним відносинам: ні особистий характер, що складається між фактичним подружжям; ні факт ведення співмешканцями загального господарства; ні наявність сімейних відносин, які у фактичних шлюбних відносинах. Відбувається необґрунтована дискримінація фактичних шлюбних відносин, проти іншим фактичними станами.

Відповідно до законодавства суд може визнати майно, нажите кожним із законних подружжя в період їхнього роздільного проживання при припиненні сімейних відносин, власністю кожного з них. Виходить, що роздільне проживання та припинення сімейних відносин між законним подружжям впливають на їхнє майнове становище, у той час як спільне проживання співмешканців та виникнення сімейних відносин між ними не впливають на їхнє майнове становище.

Ця суперечність відбувається через те, що фактичні шлюбні відносини регулюються не сімейним, а цивільним законодавством, котрим виникнення чи припинення сімейних відносин не грає жодної ролі. Як було зазначено раніше, в обох країнах, що розглядаються, для визнання спірного майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, їх загальною власністю необхідно встановлення внесення кожною особою вкладу в спірне майно, зокрема і для того, щоб визначити розмір належної частки.

В Україні відповідно до загальних положень про часткову власність щодо розміру частки враховується ступінь вкладу особи у придбання тій чи іншій речі. У той же час не враховується внесок особи, яка перебуває у фактичних шлюбних відносинах, у вигляді ведення домашнього господарства, виховання дітей, оскільки береться до уваги конкретний, найчастіше грошовий внесок у придбання тієї чи іншої речі, що може призвести до безпідставного зменшення частки одного з співмешканців при розпад фактичних шлюбних відносин.

Відповідно до українського сімейного законодавству лише за зареєстрованому шлюбі декларація про загальне майно подружжя належить також дружині, який у період шлюбу здійснював ведення домашнього господарства, догляд дітей чи з інших поважних причин у відсутності самостійного доходу.

У США можливе визнання як вклад у загальне майно виконання особою, яка не перебуває у законному шлюбі, робіт з ведення домашнього господарства («rendition of domestic services»), виховання дітей, що, як та інші послуги, можуть бути оцінені у грошовому еквіваленті [12]. Наприклад, у справі *Bergen v. Wood*, суд зазначив, що виконання особою, яка перебуває у фактичних шлюбних відносинах, робіт з ведення домашнього господарства може бути оцінена в грошовому еквіваленті і є предметом угоди

співмешканців [7].

Висновки. Проведене дослідження призводить до висновку, що найкращим способом вирішення проблем, що виникають при регулюванні майнових відносин осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, є регулювання таких відносин положеннями про спільну власність законного подружжя. Так, поширення положень про спільну власність на майнові відносини осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, дозволило б уникнути необхідності встановлення внесень вкладу саме з метою придбання спільного майна; необхідності визначення розміру вкладу, що вноситься; дозволило б враховувати здійснення непрацюючою особою виконання робіт з ведення домашнього господарства, догляду дітей; дозволило б враховувати інтереси особи, доходи якої витрачаються на щоденні побутові витрати, а чи не на придбання спільної власності. У науці висловлюються думки і проти поширення на майно, нажите у фактичних шлюбних відносинах, режиму спільної сумісної власності, оскільки поширення правовстановлень шлюбу на відносини співмешканців стало б грубим втручанням у приватне життя цих осіб, які навмисно не реєструють свої відносини, щоб уникнути настання певних правових наслідків. Автори цієї точки зору мають на увазі випадки, коли шлюб навмисно не реєструється через небажання настання правових наслідків шлюбу, зокрема настання спільної власності. Однак, зіставляючи інтереси того, хто, перебуваючи у фактичних шлюбних відносинах, позбавляється права на визнання права спільної власності на майно, набуте у таких відносинах, та інтереси того, хто не реєструє шлюб через небажання настання певних правових наслідків, вважаємо, що останні, які чітко розуміють, що не бажають настання спільної власності, могли б укласти угоди, що встановлюють режим роздільної власності. При такому підході обмеження прав осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, які не бажають настання правових наслідків шлюбу, не станеться. Особи, які сприймають свої відносини як сімейні, сприймають себе членом сім'ї, повинні мати можливість на визнання та захист своїх майнових прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Булеца С.Б., Іванов Ю.Ф., Ієвіня О.В. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 14.02.2014 р. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2014. 428 с.
2. Бурова С. Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии. *Право и Экономика*. Минск. 2010. С. 445.
3. Давидова Н.О. Сімейні особисті немайнові права у США. *Право України*. 2012. №7. С. 192-200.
4. Кашуба О. Альтернативний шлюб як фактор готовності студентської молоді до сімейного життя. *Український науковий журнал Освіта регіону*. №2. 2011. URL: <http://social-science.com.ua/article/456>
5. Лепех С.М. Сімейне право України : навчальний посібник. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2010. 318 с.
6. Пилипенко Ю.О. Процесуальні особливості розгляду судами справ про встановлення фактичних шлюбних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2015. №13. Т.2. С. 43–45.
7. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
8. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.96 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1997. № 5. Ст. 63
9. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7. С.16-20
10. Розгон О. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5 (89). С. 164-173.
11. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика: дис. ... докт.юр.наук. спец.: 12.00.03. Одеса, 2018. 480 с.
12. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2002. № 21-22. Ст.135.
13. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-41. Ст. 356.

REFERENCES:

1. Buletsa, S.B., & Ivanov Yu.F., & Ievinia O.V. (2014). *Naukovo-praktychnyi komentar Simeinoho kodeksu Ukrainy*. Stanom na 14.02.2014 r. [Scientific and practical commentary on the Family Code of Ukraine]. K.: «Vydavnychiy dim «Profesional» [in Ukrainian].
2. Burova, S. N. (2010). *Sotsyolohiya braka y semy: ystoryia, teoretycheskye osnovy, personalyy*. Pravo y ekonomyka. [Sociology of marriage and family: history, theoretical foundations, personalities. Law and Economics]. Mynsk [in Russian].
3. Davydova, N.O. (2012). *Simeini osobysti nemainovi prava u SShA*. [Family personal non-property rights in the United States]. *Pravo Ukrainy*, 7, 192-200 [in Ukrainian].
4. Kashuba, O. (2011). *Alternatyvnyi shliub yak faktor hotovnosti studentskoi molodi do simeinoho zhyttia*. [Alternative marriage as a factor in the readiness of student youth for family life]. *Ukrainskyi naukovyi*

zhurnal "Osvita rehionu", 2 URL: <http://social-science.com.ua/article/456> [in Ukrainian].

5. Lepekh, S.M. (2010). Simeine pravo Ukrainy : navchalnyi posibnyk. [Family law of Ukraine: a textbook]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. Ivana Franka [in Ukrainian].

6. Pylypenko, Yu.O. (2015). Protsesualni osoblyvosti rozghliadu sudamy sprav pro vstanovlennia faktychnykh shliubnykh vidnosyn. [Procedural features of court proceedings on the establishment of de facto marital relations]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya Yurysprudentsiia*, 13, 43–45 [in Ukrainian].

7. *Pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnoho stanu.* (2010, July 01). Zakon Ukrainy № 2398-VI. [On state registration of civil status acts]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 38, 509 [in Ukrainian].

8. *Pro zastosuvannia Konstytutsii Ukrainy pry zdiisnenni pravosuddia.* (1996). Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 9 from 01.11.96. [On the application of the Constitution of Ukraine in the administration of justice]. *Biuletyn zakonodavstva i yurydychnoi praktyky Ukrainy*, 5, 63 [in Ukrainian].

9. *Pro zastosuvannia sudamy okremykh norm Simeinoho kodeksu Ukrainy pry rozghliadi sprav shchodo batkivstva, materynstva ta stiahnennia alimentiv.* (2006, May 15). Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy from 15.05.2006 № 3. [On the application by courts of certain provisions of the Family Code of Ukraine in cases of paternity, maternity and recovery of alimony]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*, 7, 16-20 [in Ukrainian].

10. Rozghon, O. (2016). Pravovyi rezhym maina osib, yaki prozhyvaiut odniieiu simieiu bez reiestratsii shliubu. [Legal regime of property of persons living in one family without marriage registration]. *Mala entsyklopediia notariusa*, 5 (89), 164-173 [in Ukrainian].

11. Safonchuk, O. I. (2018). Shliubni pravovidnosyny v Ukraini: teoriia i praktyka. [Marital relations in Ukraine: theory and practice]. *Doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

12. Simeinyi kodeks Ukrainy. (2002, January 10). [Family Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 21-22, 135 [in Ukrainian].

13. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. (2003, January 16). [Civil Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40-41, 356 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 15.04.2022

УДК 347

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-12-34-39

Марценко Наталія Степанівна,

кандидат юридичних наук (PhD),

доцент кафедри міжнародного права та міграційної політики

Західноукраїнського національного університету

e-mail: nata.martsenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0947-5179>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, СПРИЧИНЕНУ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Проведено дослідження особливостей цивільно-правової відповідальності за шкоду, спричинену штучним інтелектом. Наголошено на особливій актуальності обраної тематики, з огляду на значний позитивний потенціал технологій ШІ та доцільності мінімізації негативних ризиків використання ШІ і пов'язаного із цим відшкодування завданої шкоди. Тому метою даного дослідження є визначення особливостей застосування цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану ШІ, виходячи із норм права, які на сьогодні закріплені у ЦК України та з урахуванням досвіду правозастосування зарубіжних країн.

Проаналізовано розуміння, види та підстави застосування цивільно-правової відповідальності. Зокрема, детально проаналізовано норми права, що стосуються деліктної відповідальності. Деліктна відповідальність охоплює відповідальність за винну людську поведінку та за інші види делікту, які спричинені речами або тваринами. Обов'язок відшкодування завданої шкоди пов'язаний із діями чи бездіяльністю особи або іншим явищем, якщо воно стало причиною заподіяння шкоди.

Розглянуто можливість застосування норм Цивільного кодексу України для відшкодування шкоди, спричиненої штучним інтелектом. Обґрунтовується, що правові норми, які стосуються відповідальності за шкоду, заподіяну небезпечним продуктом, наразі є чи не єдиними, що можуть застосовуватися до речей, обладнаних штучним інтелектом, хоча відповідальність за цим принципом теж має певні обмеження, які слід враховувати.

Проаналізовано норми Європейського деліктного права, що можуть бути застосовані для відшкодування шкоди, завданої штучним інтелектом. Запропоновано шляхи вдосконалення чинного цивільного законодавства України в частині відповідальності за шкоду, спричинену штучним інтелектом, для мінімізації негативних наслідків застосування даних технологій у різних сферах життя суспільства та держави.

Ключові слова: штучний інтелект, цивільно-правова відповідальність, делікт, санкції, відшкодування шкоди.